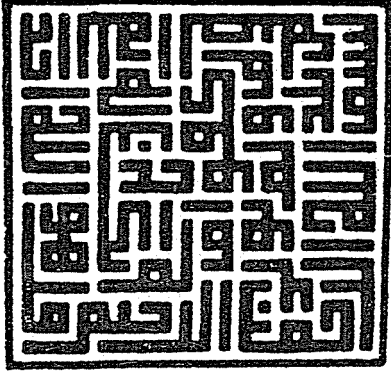

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

11. Sayı

**SOFUZÂDE M. TEVFİK EFENDİ'NİN BİLİNMEYEN ON MUHAMMESİ
VE ALTI TAHMİSİ**

Doç.Dr. Abdülkerim ABDULKADİROĞLU
G.Ü. Gazi Eğt. Fak. Öğretim Üyesi

Giriş*

Bilindiği üzere her bendi beşer mısra'dan meydana gelen nazım şekline muhammes denir. Mütekerrir ve müzdevic tipleri vardır. Her konuda muhammes yazılabilmekle beraber felsefi bir fikir, bir düşünce, bir dünya görüşü, övgü, aşk, sevgiliyi özleyiş... muhammese konu olurlar. Muhammes şarkılar da yazılabilir. Muhammesler, çok kullanılan musammatlardan olduğundan hemen her şâir bu nazım şeklini denemiştir. Fuzûlî ve Taşlıcalı Yahya divanlarında üçer, İbrahim Hakki Divanı'nda yedi, Esrar Dede ve Şeyh Gâlib Divanlar'ında dörder, Hoca Neş'et Divanı'nda altı, Enderunlu Vâsif Divanı'nda beş (ikisi münâcat ve na't) ve Şeref Hamım Divanı'nda dokuz muhammes vardır. Onsekiz muhammesle Muhibbî bu nazım şeklini en çok kullanan şâirlerdendir.

Burada ilk defa metinleri yayımlanan Sofuzâde M. Tevfik Efendi, şimdilik tesbit edilebilen on muhammesi ile, kayıtlarda yazılı olduğu üzere Muhibbî'den sonra en çok muhammes yazan şâir olmaktadır. Son iki mısra'ı nakarat olan muhammeslere çok az rastlanır. Sofuzâde'nin muhammeslerinden ikisininin (Bkz. Metinler/Defter no:5;

* Makalenin giriş kısmını yazarken şu eserlerden faydalandım :

1. H. Erdoğan Cengiz, "Divan Şiirinde Musammatlar" Türk Dili, Sayı 415-417, Temmuz, Ağustos, Eylül 1986, s. 340-358.
2. Haluk İpekten, Eski Türk Edebiyatında Edebi Bilgiler, Nazım Şekilleri, Ankara, 1985, s. 126-136.
3. Cem Dilçin, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, Ankara, 1983, s. 217-227.

s. 68-71 ve Defter no : 7, s. 149-151) böyle olması onun bir başka cihetle de değerini artırmaktadır.

Beşleme demek olan tahmîs de aslında bir muhammestir. Bir gazelin her beytinin önüne aynı vezin ve kafiyyede, anlam kaynaşması da sağlanarak üç mısra eklenmesiyle meydana getirilen muhammese tahmîs denir. Tahmîs, edebiyatımızda çok kullanılmıştır. Şâirler devlet büyüklerinin veya beğendikleri şâirlerin gazellerine, bazan da kendi gazellerine tahmîsler söylemişlerdir. Tahmîs, muhammesten daha çok rağbet görmüştür. Ezcümle Şeyhülislâm Yahya ve Nâ'îli birer, Nâbî üç, Nedîm üç, Esrar Dede altı, Pertev Paşa iki adet tahmîs söylemişlerdir. En çok tahmîsi olan şâirler olarak Beylikî A. Arif'in on üç, Şeyh Galib'in on yedi, İzzet Molla'nın ve Leylâ Hanım'ın on ikişer, Şeref Hanım'ın beş adet tahmîsleri vardır.

Sofuzâde, şimdilik tesbit edilebilen altı tahmîsi ile de en çok tahmîs yazarlar arasına girmeğe namzet bir şâir olmaktadır. Bunların biri, XVIII. yüzyıldan sonra görülmeye başlayan ve edebiyatımızda çok kullanılmamış olan mutarraf tahmîsidir ki şâirimiz bu örnekle de ayrı bir değer kazanmaktadır.

Muhammes ve tahmîsleri yayımlanan Sofuzâde M. Tevfik Efendi (Mehmet Tevfik Safoğlu/d. Kastamonu 1873-öl. aynı yer 20.4.1960), Kastamonu'nun tanınmış ailelerinden ve son devir Osmanlı ulemâ ve şu'arâsındandır. Seyahatleri dışında hayatı Kastamonu'da geçmiştir. İyi bir medrese eğitimi görerek devrinin tanınmış ulemâsından ve devlet ricâlinden Balıklızâde Ahmed Mâhîr Efendi (1860-1925)'den, 1313/1895 senesinde icâzetnâme almıştır. İyi derecede Arapça ve Farsça öğrenmiş, il merkezinde kâim Pırınç Pazarı Mescidi'nde tefsir ve Buhârî, Mevlevihâne'de Mesnevî okutmuştur. Hulviyyat adlı, divânım dediği bir şiir kitabı vardır. Bu kitap 1888-1910 yılları arası yazdıklarını ihtivâ etmekte olup 1328/1910 yılında, 240 sayfa halinde Kastamonu Vilâyet Matbaası'nda basılmıştır. Sofuzâde'nin Beyânü'l-Hak ve el-Medâris Mecmûaları'nda da yazıları çıkmıştır ki bunlar gelecekte ayrı ayrı değerlendirilecektir. Merhum 1906-1910 yılları arası

Kastamonu Sanat Mektebi Müdürlüğü yapmış, bu görevden istifa ederek ayrılmıştır. 14 Aralık 1327/1911'den 17 Eylül 1335/1919 tarihine kadar aralıklı olarak çıkmış bulunan ve klîşe adı Zafer olan bir de gazete çıkartmıştır. Sofuzâde mahallî bazı görevlerde de bulunmuştur. Dârü'l-hilâfe Medresesi'nde mantık, felsefe, dinler tarihi, usûl-i münâzara ve muhâdara dersleri okutmuştur.

İstiklâl Savaşı'ndan sonra Hacc'a giden ve politikadan çekilen merhum, uzun yıllar demir tüccarlığı yapmıştır. Ticaretle uğraşmasına rağmen dâima edebî zevki ile yaşamış, bu zevkini çevresindekilere hissettirerek hafıza ve hatıralarda kalmasını bilmiştir. O, hep takdir toplamıştır. Takdirkârları arasında M. Kemal İnal Bey de bulunmaktadır (Bkz. Son Asır Türk Şâirleri, İstanbul, 1969, c. 1, s. 408-410 ve aynı eser, İstanbul, 1970, c. 3, s. 1893-1894).

Sofuzâde merhûmun gayr-ı matbû dokuz adet şiir defterine ilâveten evrak-ı perişân içinde de birtakım şiirlerinin bulunduğu söylenirdi. Özel koleksiyonunda bulunan söz konusu dokuz defteri Sayın Aziz Demircioğlu, emâneten bana verdi ve değerlendirmemi istedi. Anılan defterlerden bir seri makale yazmağa başladım. Şimdiye kadar çıkan makalelerin künyeleri ile henüz yayımlanmamış fakat yayın kurullarına teslim edilmiş olanların başlıkları aşağıya çıkartılmıştır. Bunlar :

A. Yayımlanmış olanlar :

1. "Divan Şiirinde Aktüalite ve Sofuzâde'nin On İki Manzûmesi", Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi, Yıl 15, Sayı 169, Ocak 1992, s. 14-17.
2. "Divan Şiirinde Aktüalite/Memûriyet-Ticaret", Sosyal Bilimlerde Araştırma, Şubat 1992, Sayı 4, s. 6-7.
3. "Sofuzâde M. Tevfik Efendi'nin Bilinmeyen Beş Ramazâniyyesi", Elif, Sayı 2, Şubat 1992, s. 32-33; Sayı 3, Mart 1992, s. 26-27.
4. "Mensûr Şiir ve Sofuzâde'den Bir Örnek", İslâmî Edebiyat, Nisan-Mayıs-Haziran 1992, Sayı 16, s. 11-12.
5. "Divan Şiirinde Aktüalite/Sofuzâde'nin Bilinmeyen Sel ve

Zelzele Manzûmeleri", Sosyal Bilimlerde Arastırma, Sayı 6, Nisan 1992, s. 15-17.

B. Henüz yayımlanmamış olanlar :

1. "Nazirecilik, Sofuzâde Mehmed Tevfik Efendi ve On Üç Naziresi", Merhum Prof.Dr. Âmil Çelebioğlu hatrasına çıkacak özel sayı için...

2. "Sofuzâde Mehmed Tevfik Efendi'nin Yirmi İki Na'tı", Merhum A. Çelebioğlu Hatrasına çıkacak özel sayı için...

3. "Reis-i Cumhuriyet'e Sû-i Kâd Konusunda Bilinmeyen Bir Manzûme", Türk Dünyası Tarih Dergisi.

4. "Divan Şiirinde Aktüalite/Sofuzâde'nin İstanbul İçin Bir Müsebbâ'ı", Ercives Aylık Fıkır ve Sanat Dergisi.

5. "Divan Şiirinde Aktüalite/Millî Konular ve Sofuzâde'nin Bilinmeyen İki Manzûmesi", Türk Kültürü.

6. "Kemâli Baba ve Sofuzâde'nin Onun Bir Mısra'nı Terbî'i", Millî Folklor.

7. "Sofuzâde M. Tevfik Efendi'nin On Beş Koşması", Prof.Dr. Şükrü Elçin Hatrasına çıkacak özel sayı için...

8. "Sofuzâde M. Tevfik Efendi'nin Bilinmeyen Sekiz Müseddesi ve Bir Tesdisi", Fırat Üniversitesi Dergisi/Sosyal Bilimler.

9. "Sofuzâde'nin Biri Farsça Bilinmeyen On Altı Kit'ası ve Nazmı" İslâmî Edebiyat.

10. "Sofuzâde'nin Bilinmeyen Üç İyd-ı Adhâ Manzûmesi", İslâmî Edebiyat.

Metinleri verilen manzûmelerin alındıkları yerler hemen altlarında yazılmıştır. Sıralama, defter numarası, aynı defter içinde de sayfa numarası esasına göredir.

MUHAMMES

Noldu bize ne sûrete girdik ne hâletiz
 Hangi hesâba maskarayız hangi hey'etiz
 Her gün gelen havâdise güyâ-yı nefretiz
 Sanki vatanda kimsesiz ehl-i gurbetiz
 Geçmiş zamâna sohbeta yârâna hasretiz

Hoşhûd olup safâ edecek hâl kalmadı
 Cem'iyete mahabbete ikbâl kalmadı
 Güyâ bize bu sâhada emsâl kalmadı
 Hâl âşinâ-yı izzet ü iclâl kalmadı
 Geçmiş zamâna sohbeta yârâna hasretiz

Halkın içinde zümre-i ahrâr var idi
 Bir vahdete eriştiren efkâr var idi
 Gevher-fürûş-ı ülfete bâzâr var idi
 Her yerde bir muhibb-i vefakâr var idi
 Geçmiş zamâna sohbeta yârâna hasretiz

Ehl-i fazilet etmiş idi şöyle inkisâm
 Neşr-i ulûma himmet eden hey'et-i kirâm
 Sâhib-turuk mürebbi-i ecnâs u hâs u âm
 Nerde o rûhu pâk cemâ'atle ol imâm
 Geçmiş zamâna sohbeta yârâna hasretiz

Meşhûr idi büyüklere herkeste ihtirâm
 Küçüklerle mahabbet ü şefkat olurdu tâm
 Âr u hayâya sâhib idi cümle-i enâm
 Birbirini severler idi halk ve'sselâm
 Geçmiş zamâna sohbeta yârâna hasretiz

Her ma'rifet bulurdu vücûdunca iltifât
 Her mesleğin ederdi bütûn sâhibi sebât
 Mestûr idi olursa eğer meyl-i seyyi'ât
 Bozmaz idi uhuvveti devrilse kâ'inât
 Geçmiş zamâna sohbeta yârâna hasretiz

Herkes bulurdu kendine hem-hâl ü hem-zebân
 Kâşâne-i mahabbet idi zevka âşiyân
 Eksik değildi zemzeme-i âh-ı âşukân
 Revnak verirdi rûhlara bezm-i ârifân
 Geçmiş zamâna sohbetে yârâna hasretiz

Nâz u edâ-yı dil-ber-i fettân var idi
 Sûzîş-nûvâ-yı meclis-i rindân var idi
 Sevdâ-perest-i vuslata meydân var idi
 Her mübtelâ-yı mihnete dermân var idi
 Geçmiş zamâna sohbetে yârâna hasretiz

Her bir garîbe var idi bir yâr-ı gam-kûsâr
 Bî çâreler bulurdu mürüvvetli bir medâr
 Yardımcısız değildi bu âlemde âh u zâr
 Servet bile fazilete eylerdi itibâr
 Geçmiş zamâna sohbetে yârâna hasretiz

İşret değildi cem'iyetin câm u bâdesi
 İlm ü edebdi emr-i huzûrun irâdesi
 Hep zıkr olurdu aşk u niyâzın ifâdesi
 Şimdi muhibbin ölçüsüdür istifâdesi
 Geçmiş zamâna sohbetে yârâna hasretiz

Fısk u fücûr oldu meded yâr-ı dil-firîb
 Nâmus u iffet oldu asâlet gibi acîb
 Dinsizlik oldu dine musallat u hem rakîb
 Tevfik edib ü âlim olan oldu hep garîb
 Geçmiş zamâna sohbetে yârâna hasretiz

MUHAMMÉS

Âkil olan hevâ-yı nefesten eder firâr
 Ârif olan sabâh u mesâ cürme tevbekâr
 Fâsık ederse fisk u fücûr ile iftihâr
 Hâlâ başında kaldı demek sur'a-i humâr
 Ser-mesti-i dalâlete benzer cezâ mı var

İnsanlığın levâzımıdır hükm-i beyyinât
 İslâmlığın kitâb-ı rumûzâtı şeş cihât
 Hep vahdetin delâ'ilidir cümle kâ'inât
 Dînin yelundan ayrılana var mıdır necât
 Ser-mesti-i dalâlete benzer cezâ mı var

Vardır miyân-ı arz u semâda müvâzene
 Hilkat ayarın etmededir hep mu'âyene
 Tebdîl eder mi ilm-i usûlû müdâhene
 Göstermiyor mu safha-i târîh u 'an'ane
 Ser-mesti-i dalâlete benzer cezâ mı var

Ma'mûreler sefâhet ile oldu hep harâb
 Meydandadır harâbe-i tıbyân-ı irtikâb
 Erbâb-ı 'ıyş u nûşu edersen eğer hesâb
 Âhır deminde derd ile olmakta neş'e yâb
 Ser-mesti-i dalâlete benzer cezâ mı var

Âsâr hep netâyicidir kabiliyyetin
 Amma olur mü'essir ona hüsn-i niyyetin
 Alsın seni belâ-yı hasedden kanâ'atın
 Râhat olunca hâtimesi istikametin
 Ser-mesti-i dalâlete benzer cezâ mı var

Hak yollarında var mı giden bak kesildi ses
 Kanun oldu nâ-yı cehâletle hem-nefes
 Geçti kemâl-i devri şereften ümidi kes
 Ayn-ı Hüdâ'yı bağlamasın penbe-i heves

yahut (Pâ-yı Hüdâ'yı bağlamasın rişte-i heves)
Ser-mesti-i dalâlete benzer cezâ mı var

Tevfik elinde dâmen-i şer'i Hüdâ'yı tut
Kalbinde havf-i saltanat-ı Kibriyâ'yı tut
Dâ'im dilinde na't-ı şeh-i enbiyâyı tut
Ayrılma himmetinle reh-i evliyâyı tut
Ser-mesti-i dalâlete benzer cezâ mı var

Tarihsiz

(Beşinci Defter, s. 56-57)

MUHAMMES

Cihânı tuttu felâket buharı neyleyelim
Bozuldu halk-ı zamânın şî'ârı neyleyelim
Kırdı sâ'at-ı vahdet 'ayanı neyleyelim
Yıkıldı dâ'ire devlet-medârı neyleyelim
Belâ sürükledi sabr u kararı neyleyelim

Şikâyet eyleyelim tâli'-i mükedderden
Durup da çağrışalım derd-i baht-ı bi-ferden
Fiğân u zâr edelim âfet-i mukadderden
Cihânı dolduralım gûlğuleyle her yerden
Belâ sürükledi sabr u kararı neyleyelim

Bin üç yüz elli sene şân veren ezân noldu
Cihân-i küfre kılıç sallayan civân noldu
Şehâmet ile tutan mülkü Müslûman noldu
Bütün bu devleti ilm ile kurtaran noldu
Belâ sürükledi sabr u kararı neyleyelim

Kör olsun ağlamayan göz gelin de ağlayalım
Fiğanla sine-i fisk ü fücûru dağlayalım
Yeter bu seyl-i musîbet su gibi çağlayalım

Tutup da zâlimi dîn-i mübine bağlayalım
Belâ sürükledi sabr u kararı neyleyelim

Söyündü erliğimiz er yerinden er gelsin
Yazık değil mi açık yüzlü kahbeler gelsin
Yeter halâsımıza hüküm eden haber gelsin
Bu mihnetin sonu artık yeter yeter gelsin
Belâ sürükledi sabr u kararı neyleyelim

Gönülde yüz gülecek inkişâf-ı sıhhat yok
Nevâ-yı zevk u sürûra safâya kudret yok
Yıkıldı ye'sile hâtır enîs-i sohbet yok
Bahâr-ı gamda mıız hep sükûn u râhat yok
Belâ sürükledi sabr u kararı neyleyelim

Cefâya devr-i sa'âdet fedâ olup gitti
Sınıni ömr ü hayâtın hebâ olup gitti
Hayat-ı cilvesi Tevfik cüdâ olup gitti
Hayâta âh u telehhûf gıdâ olup gitti
Belâ sürükledi sabr u kararı neyleyelim

15 Ağustos 1935
(Beşinci Defter, s. 60-61)

MUHAMMES

Bu varlıkta hüküm-i ezel var iken
Oku âyet-i mahvi küll var iken
Yürü ehl-i hâl ol mahal var iken
Tükenmez temennî emel var iken
Eriemez murâda eccl var iken

Ümide gönül eyledik intisâb
Gele tâl'inden muvafik cevâb
Bakarsın ki yanlış yapılmış hesâb
Tükenmez temennî emel var iken

Erilmez murâda ecel var iken

Vücûda geliş bir kabâhat midir
 Elemle ezilmek inâyet midir
 Yorulmak bu Hakk'a riâyet midir
 Tükenmez temennî emel var iken
 Erilmez murâda ecel var iken

Hayâlî bir iştir mürûr-ı hayat
 Bütûn varlığı lokma eyler vefat
 Ne mâziler elde ne müstakbelât
 Tükenmez temennî emel var iken
 Erilmez murâda ecel var iken

Verir hissî şehvet eder aşınâ
 Felâketleri gaflet eyler hebâ
 İki illet üstünde bir mübtelâ
 Tükenmez temennî emel var iken
 Erilmez murâda ecel var iken

Cihan devri hükm-i ezeldir bütûn
 Onun rûhu tûl-ı emeldir bütûn
 Olanlar bitenler eceldir bütûn
 Tükenmez temennî emel var iken
 Erilmez murâda ecel var iken

Elinde olan şey benimdir deme
 Bırak yârının fikrini gam yeme
 Bugün var idi kaldı kimden kime
 Tükenmez temennî emel var iken
 Erilmez murâda ecel var iken

Erinden kadın ayrılıp zâr olur
 Kadınsız kalanlar da nâ-çâr olur
 Hulâsa gelen dehre bî-zâr olur

Tükenmez temenni emel var iken
Eriñmez murâda ecel var iken

Bir evde çocuklarla mâderidir
Bütün arzû bir temenni içer
Geçim derdi etle beraber pişer
Tükenmez temenni emel var iken
Eriñmez murâda ecel var iken

Ne sensin ne ben mülk ü mâl isteyen
Yer ister yerince cihâna gelen
Görürsün ki gitmiş tamam etmeden
Tükenmez temenni emel var iken
Eriñmez murâda ecel var iken

Ne aylar ne günler ne sâ'at kalır
Yine sûret yine ondan hikâyet kalır
Cihân bi kuru şeyden ibâret kalır
Tükenmez temenni emel var iken
Eriñmez murâda ecel var iken

Ne gösterdi Tefvik bana gözlerim
Kenâr-ı emelden neler gözlerim
Sana söylerim bak iki gözlerim
Tükenmez temenni emel var iken
Eriñmez murâda ecel var ikens

2 Teşrin-i evvel 1935
(Beşinci Defter, s. 68-71)

MUHAMMES

Âlude olup hamr-î mahabbetle beyânım
Mest oldu bütün demdeme-i aşk ile cânım
Ben bi-haberim sorma bana gayri civânım
Her vechile azâde-ser-i kayd-ı cihânım

Öldürdü beni hasretin ey rûh-ı revânım

Kendimde bulup dinlediğim hep sen imişsin
 Güyâ ki o âyinede sen yok ben imişsin
 Varlık denilen sûrete pîrâhen imişsin
 Yok yok güzelim varlığa cân u ten imişsin
 Öldürdü beni hasretin ey rûh-ı revânım

Cân câzibe-i aşk ile didâra tutulmuş
 Güyâ ben imiş çenber-i ruhsâra tutulmuş
 Gönülüm gibi ya zûlf-i siyeh-târa tutulmuş
 Ya gamze-i nîm-i nigeh-i yâra tutulmuş
 Öldürdü beni hasretin ey rûh-ı revânım

Sevdim seni derd ü elemîn hânesi oldum
 Şehr-i sitemin cezbeli divânesi oldum
 Erbâb-ı ukûlün hele bigânesi oldum
 Hicrân evinin âteş-i sûzânesi oldum
 Öldürdü beni hasretin ey rûh-ı revânım

İsâli sürûr etmeğe bir âlet olaydım
 Her türlü sana mahrem-i ünsiyet olaydım
 Peymâne-keş-i dâire-i vuslat olaydım
 Koynunda senin sakladığın sa'at olaydım
 Öldürdü beni hasretin ey rûh-ı revânım

Dünyayı gözüm görmedi bu derd-i serimden
 Sevdâ-yı visâlin beni vurdu ciğerimden
 Âhım sıkışıp kaldı lehimde hazerimden
 Mahvoldu vücûdumdaki kuvvet kederimden
 Öldürdü beni hasretin ey rûh-ı revânım

Tevfik ezeli mâyedir insâna tahammül
 Dehrin gamuna mihnet-i devrâna tahammül
 Âsân ise de sine-i sûzâna tahammül

Pek müşkil imiş âteş-i hicrâna tahammül
Öldürdü beni hasretin ey rûh-ı revânım

3 Kânun-ı evvel 1936
(Yedinci Defter, s. 35-36)

MUHAMMES

Varlığımın ayn-ı istiğnâ refâhımdır benim
Kayd-ı âlemden tecerrüd şahrâ (hım) dır benim
Meskenet nefsimde ihsân-ı îlâh'ımdır benim
Vech-i Bâki her cihette kiblegâhımdır benim
Gayri görmek sûret-i sehv-i nigâhımdır benim

Benliğim icâbıdır başındaki müşkül belâ
İzzet-i nefsi zeliil olmuş medâr-ı ibtilâ
Varlığın mahveylemektir semt-i Hakk'a itlâ
Vech-i Bâki her cihette kiblegâhımdır benim
Gayri görmek sûret-i sehv-i nigâhımdır benim

Âfet-i hüsn-ı ma'îşettir hevâ-yı kesb ü kâr
Hep hevâ üstündedir devr-i hayat etmez karar
Her vücûd âyine olmuş anda Hak'tır âşıkâr
Vech-i Bâki her cihette kiblegâhımdır benim
Gayri görmek sûret-i sehv-i nigâhımdır benim

Mahv ü isbâtın tecelligâhıdır âlem bütûn
Ol tecelliden temessül eylemiş âdem bütûn
Münkeşif her cebheden bu hikmet-i mübhem bütûn
Vech-i Bâki her cihette kiblegâhımdır benim
Gayri görmek sûret-i sehv-i nigâhımdır benim

Hâdisât-ı dehr için reng-i baka bulmak muhal
Devr-i eyyâm ü leyâl olmuş hesâb-ı irtihâl
Der-kenâr etmiş hayat evrâkını kayd-ı zevâl
Vech-i Bâki her cihette kiblegâhımdır benim

Gayri görmek sûret-i sehv-i nigâhımdır benim

Her hakikat kim eder yoklukta sûret iktisâb
Sûretinden ayrılır gûyâ eder ref-i nikâb
Unsur-i eşkâl için elbette haktır inkilâb
Vech-i Bâkî her cihette kiblegâhımdır benim
Gayri görmek sûret-i sehv-i nigâhımdır benim

Eylemiş Tevfik imlâ dehri âsâr-ı sıfat
Hep O'dur mecmu'a-i icmâl-i nev'i mümkinât
Rû-nemâdır işbu rengin perdede esrâr-ı zât
Vech-i Bâkî her cihette kiblegâhımdır benim
Gayri görmek sûret-i sehv-i nigâhımdır benim

19 Temmuz 1938

(Yedinci Defter, s. 149-151)

MUHAMMES

Hayâtımsın benim âlemdе yâr-ı dil-pesendimsin
Tecessüm eylemiş üslûb-ı hüsn-i bi-menendimsin
Enisim çâre-sâzım dil-nişinim müstemendimsin
Gönül bağında yektâ nev-nihâl-i ser-bülendimsin
Benimsin nâzeninim sevdiğim cânım efendimsin

Edip gönülüm ferâğat gül-şen ü kâşânedен geçtim
Cihânın varlığımdan sanki bir virânedен geçtim
Süzüldüm mey gibi hep şîşeden meyhânedен geçtim
Olup mest-i cemâlin sâki vü peymânedен geçtim
Benimsin nâzeninim sevdiğim cânım efendimsin

Medâr-ı zevkım oldukça leb-i la'l-i şeker-bârın
Hayâlimde devam ettikçe rûh âlûde güftârın
Bulur her dem küşâyış gözlerimde verd-i ruhsârın
Esir etmiş dil-i şürîdemi zûlf-i siyeh-târın

Benimsin nâzeninim sevdiğim cânım efendimsin

Olup rûhumda peydâ derd-i aşkın rahm-i mâderde
Vücûdum oldu hep sevdâ-yı didârınla perverde
Hayâlin gözlerimde arzu-yı vuslat (lar) in serde
Cemâlin seyrine ey mâh cismim olmuyor perde

Benimsin nâzeninim sevdiğim cânım efendimsin

Nasıl inkâr ederdim sen benim rûh-ı revânımsın
Ezelden yâr-ı cânımsın hayât-ı câvidânımsın
Riyâz-ı rûhsun her-dem bahâr-ı dil-sitânımsın
Eninimsin figânımsın niyâzımsın lisânımsın

Benimsin nâzeninim sevdiğim cânım efendimsin

Seninçündür bütûn gün varlığım refât ü güftârım
Senin ta'rif-i hüsnünden ibaret oldu eş'ârım
Inâyet kıl kulun Tevfik'a ey yâr-ı füsûn-gârım
Senin aşkınla olmuştur cihânın halkı ağıyarım

Benimsin nâzeninim sevdiğim cânım efendimsin

3 Ağustos 1938

(Yedinci Defter, s. 153-154)

MUHAMMES

Zamâna uydurup kendin taharrî eyleyen kârı
Bulur aklınca bir yol zanneder kendinde huşyârı
Meğer işfâle gelmiş kendini fikr-i füsûn-gârı
Ne sûret alsa âlem hüküm eder ki tavrı mişvârı

Yalandır gösteriştir halkı aldatmaktır efkârı

Neler gördüm neler bu köhne dağın sayd-gâhında
Ne müthiş hamleler yaptı şakâvet şâh-râhında
Neler gizlendi zîr-i hirkada rengin külâhında
Oturmuş gösterir kendin hakikat hân-kahında

Yalandır gösteriştir halkı aldatmaktır efkârı

Kıyafet uydurup zâhırde şekl-i ehl-i irfâna
 Utanmaz benzetir bir katre ilmin bahr-i 'ummâna
 Lisânından fazilet sanki sevk etmekte tuğyâna
 Nifâkın gizleyip da'vet eder dünyâyı imâna
 Yalandır gösteriştir halkı aldatmaktır efkârı

Gınâdan dem vurur âlemden istiğnâ eder izhâr
 Tenezzül eylemez zâhırde almaz kimseden dinâr
 Cihândan el çekip ma'nâda 'ukbaya teveccühkâr
 Elinde dâ'ima tesbîh var ağzında istiğfâr
 Yalandır gösteriştir halkı aldatmaktır efkârı

Cihâna verdiği şekl-i riyâdan kalbî âsûde
 Kemâli yâd olunsun pek sever meddâhı her sûda
 Muvaffak olduğun söyler 'uluvv-i nefis-i mahsûda
 Kanâ'at köşesinde cübbe vü destârı fersûda
 Yalandır gösteriştir halkı aldatmaktır efkârı

Fazilet mesleğinde bir sürü câhil dolaşmıştır
 Tarikat âleminde meslek-i mahsûs şaşmıştır
 Ticâret âleminde sahtekârlık baştan aşmıştır
 Sana Tevfik gördüm bir iki müffits yanaşmıştır
 Yalandır gösteriştir halkı aldatmaktır efkârı

Bu yolda iş yapan âhir olur elbet nedâmette
 Sakın kaptırma mâlin râhatın olsun selâmette
 Değildir merhamet emniyyet etmek hak ticârette
 Gelip de yalvaran kim olsa da hangi kıyâfette
 Yalandır gösteriştir halkı aldatmaktır efkârı

11 Şubat 1940
 (Sekizinci Defter, s. 100-101)

MUHAMMES

Rızk-ı maksûmu bulur âdi sebeblerden beşer
 Herkesin gönlündedir sırr-ı zuhûr-ı hayr ü şer
 İstikamet aşkıdır ser-mâyenin etme heder
 Hilekârı mahveder sa'y ü kanâ'attır hûner
 Doğru yoldan ayrılan âvâre yol bulmaz gider

Hangi bir kâra teşebbüs etse şahs-ı hilekâr
 Menfa'at te'mini için hileyi eyler medâr
 Olmamıştır hileli san'at cihânda pâydar
 Olduğu yerden eder her hilekâr âhir sırâr
 Doğru yoldan ayrılan âvâre yol bulmaz gider

Âşınâsıdır esasen rûh-ı insanın ma'aş
 Hilkatın ser-mâye-i imdâdı olmuş inti'âş
 Hâsılı tahsîl için beyhüdedir etmek telâş
 Kısmeti tağyîr için kâfi değil etme savaş
 Doğru yoldan ayrılan âvâre yol bulmaz gider

Bir merûdir eyleyen pîrâye-i hilkat teni
 Bir düşün tevîd eden kimdir bu âletten seni
 Piş-i Hak'ta secde et küfr etme gel terk et beni
 Arzu-yı nefsidir Tevfik şahsın reh-zeni
 Doğru yoldan ayrılan âvâre yol bulmaz gider

3 Ağustos 1941

(Dokuzuncu Defter, s. 11)

MUHAMMES

Yoğınmış âlem-i aşkın seheri yevm u ğadı
 Yandırıp âteş-i hicrân ile cân u kebedi
 Oldu mizab-ı tahassür iki didem ebedi
 Kalmadı âşık-ı nâ-şâd u hüznün mededi
 Meded ey Hazret-i Sultan-ı Rusûl huz bi-yedi

Rûhuma cismimi tahmil ile pür-bâr oldum
 Yen ağır geldi yüküm aczile nâ-çâr oldum
 Çektiğim derdi koyup aşka giriftâr oldum
 Bilmedim nolduğum mihnet ile hâr oldum
 Meded ey Hazret-i Sultan-ı Rusûl huz bi-yedi

Oldu girdâb-ı hevâ dâ'ire-i piş ü pesim
 Kesret-i ma'siyetimden tutulur dem nefesim
 Nefse uydum hep o vâdide terakkî hevesim
 Anladım hâlimi düştüm sen olup çâre-resim
 Meded ey Hazret-i Sultan-ı Rusûl huz bi-yedi

Dide-i âlem olan nûr-ı ilâhî Sen'sin
 Seyr eden vech-i ilâhî'yi kemâhî Sen'sin
 Reh-i dergâh-ı Hudâ'sın yine râhî Sen'sin
 Tâlib-i Hak olanın poşt u penâhî Sen'sin
 Meded ey Hazret-i Sultan-ı Rusûl huz bi-yedi

Tarihsiz
 (Evrak-ı perişândan)

TAHMİS-İ CAZEL-İ MİR FÂZİL

Ridâ-yı inzivâ ağıyardan İkrâhdandır hep
 Bu vahdet kesret-i âmed-şod-ı eşbâhdandır hep
 Mücerred hüsn-i ma'nâ "...ekrimi mesvâh" dandır hep
 Fırâğ-ı hâne-i dil şeb-çerâğ-ı âhdandır hep
 Fetil-i âha amma sûz u tâb ol mâhdandır hep

Yakışmaz himmet-i ehl-i vefâya eylemek da'vâ
 Bulunmaz öyle bir sûrette semt-i kible-i ma'nâ
 Otur bâb-ı rızâda inkıyâdın var ise hâlâ
 Ne sâhîp himmete minnet ne bî-himmetten et şevvâ
 Gönül ma'lûmun olsun hayr u şer Allah'dandır hep

Hayâtın bezm-i Şirîninden almaz kâm dil-i Hüsrev
 Görürse sine mir'âtında mîhr-i aşktan partev
 Olur her hatvede seyr-i cûnûna serde illet nev
 Mahabbet-tâziyâne dil semend-i tîz çâbük-rev
 Gidenler dest-gâh-ı vuslata bu râhdandır hep

Sanırlar neyl-i matlab muktezâ-yı hâl-i devlettir
 Hakîkate tecelli eyleyen âsar-ı kısmettir
 Kanâ'atkârlık âlemde bir kenz-i sa'âdettir
 Harîsa ye's ü müstâğniye servet de'b-i hikmettir
 Bütûn bi-câh olanlar ârzu-yı câhdandır hep

Esîr-i mîhnet olmak ehl-i fazla eski âdetdir
 Ukûlün mûntehâ-yı seyri seyrângâh-ı hayrettir
 Yolum Tevfik râh-ı piş-i iclâl-i hüviyyettir
 Hired-kârânı pâmâl eylemek nâmûs-ı kudrettir
 Benim düşkünlüğüm Fâzıl dil-i âgâhdandır hep

2 Teşrin-i sâni 1926(Not: Bu tarihten tahmînen
 on, on iki sene evvel yazılmıştır.)

(Birinci Defter, s. 150)

MUTARRAF TAHMİS-İ GAZEL-İ GÂLİB

Ehl-i himmet çarha pâmâl olmamış olmaz yine
 Sâha-i minnette cevval olmamış olmaz yine
 Nâ-miurâdîden tebeh-sâl olmamış olmaz yine
 Arzu-yı câha meyyâl olmamış olmaz yine
 Dil-firîb-i baht u ikbâl olmamış olmaz yine

Ârif-i ma'nâ isen kulma tehâlûk âleme
 Kışver-i tecrîd lâzımdır vücûd-ı âdeme
 Hem kemâle cilve-gâh olsun vücûdun hem-deme
 Lâ-mekân seyr-i cemâl-i vahdet oldun gam yeme
 Mülk-i dünya kimseye mal olmamış olmaz yine

Bî-girândır öyle mülk-i ârzu kim hiç kes
 Olsa da pâ-beste-i ümmîd mânend-i meges
 İntihâ etmekte mahrûmiyete âhîr nefes
 Menhel-i bâb-ı Rızâ'dan kim irâğ olmuşsa pes
 Vâsıl-ı ser-hadd-i âmâl olmamış olmaz yine

Hikmet-i eflâk ile uğraşma Eflâtûn isen
 Dür-bîn ol vâkıf-ı esrâr-ı Kaf u Nûn isen
 Müsi-i vakte karîn ol hem-dem-i Hârûn isen
 Kendini kendinle hallet ma'rîfet-meşhûn isen
 Bunca demdir def'-i eşkâl olmamış olmaz yine

Na't-ı hüsün söyleyin bülbül gibi Gârib müdâm
 Gül-şen-i ma'nâda olsun nağme-sâz u lâ-yenâm
 Olmayınca dâsitân-ı Hüsn ü Aşk ey dil temâm
 Böyledir Tevfîk hükm-i müdde'â âhîr kelâm
 Mürg-i kudsi bir zaman lâl olmamış olmaz yine

6 Mayıs 1935

(Beşinci Defter, s. 2-3)

TAHMİN-İ GAZEL-İ MİR GÂLİB

Meyl-i ülfet gibi ünsiyete pâyân olmaz
 Dildeki cem'iyete sütte-i hicrân olmaz
 Gerçi ferdi yaşayış âdeme şâyân olmaz
 Ehl-i dil sohbet-i nâ-cins ile şadân olmaz
 Bezm-i cühhâl gibi ârife zindân olmaz

Geçirip devre-i eyyâmı bütün bâd-ı heva
 Yakıştır şey mi hemân hüküm-i kaderden da'vâ
 Yok yere nakd-i hayâtı telef etmek ne revâ
 Eyle tahsil-i kemâl etme felekten şekvâ
 Müddet-i ömrü gibi âkile devrân olmaz

Merd isen kişver-i irfâna girip onda yer et
 Bütün a'mâlini ef'âlini hikmet eser et
 Dikkat et etme ni'âmı emelinden hazer et
 Sırr-ı takdir-i vukû'ât-ı cihândır nazar et
 Çeşm-i ibret gibi hiç âdeme mizân olmaz

Olub endişene her lâhzada hâkim vicdân
 Şehr-i idrâkin ola merkez-i imân u emân
 Olmasın Hakk'a itâ'atta refikün nisyân
 Mazhar-ı feyz-i ubûdiyyet olandır insan
 Yoksa ma'nide kişi şekli ile insan olmaz

Pek mühim mes'eledir kendine olmak sâhib
 Olma âlemde irâdâtını etmiş gâib
 Sen yetersin sana Tevfik olursan tâlib
 İlm ise maksat eğer ârif-i nefis ol Gâlib
 Kendini bilmeyen âdem gibi nâ-dân olmaz

11 Mayıs 1935

(Beşinci Defter, s. 8-9)

Not: Gazeli tahmîs edilen Mîr Gâlib, mîrimîrân rûbestiyle paşa olan, Osmanlı devlet adamı ve şâiri, Türk Galib diye de meşhur Abdülhalîm Gâlib (öl. 1876) Efendi'dir.

TAHMÎS-İ GAZEL-İ ÂRIF HİKMET BEY

Ayet-i hüsnün o kim tefsîr ü inbâsını bilir
 Bezm-i ilm ü hikmetin sâki vü sehbâsın bilir
 Sanma kim şeydâ-yı mutlaktır temennâsın bilir
 Nûsha-i aşkın gönül şerh-i mezâyâsın bilir
 Harf harf esrâr-ı te'sîr u tevellâsın bilir

Müddet-i leyl ü nehâr ancak müsâvî bir deme
 Gölgedir eşya vücûd-ı âfitâb-ı akdeme
 Çâr unsur perde-i vech-i hakîkattir heme
 Aldanır mı reng-i nîreng-i hüdûs-ı âleme
 Dil bu sûrethânenin nakş-î heyûlâsın bilir

Kâ'inâta kıl nazar bâzîçe-i kudret midir
 Ya temâşâ-hâne-i evsâf-ı kudsiyyet midir
 Hâsılı mecmû'a-i vahdet olan kesret midir
 Nûkte-i ser-beste-i sırr-ı ulûhiyyet midir
 Var mı lafz-ı vahdetin bilmem ki ma'nâsın bilir

Sarsılır hükmü şu'ûrun nekr-i hüsn ü aşktan
 Kuvvet-i idrâk gitmez bıkr-ı hüsn ü aşktan
 Olsa da ser-mest ü şeydâ sekr-i hüsn ü aşktan
 Bi-haberdir sanma râz-ı mekr-ı hüsn ü aşktan
 Öyle Mecnûndur ki dil Leylâ ve Mevlâ'sın bilir

Kendi ahvâlinde ol her-dem rakîb-i muğber
 Olma gel âvâre-i endîşe-i hükm-i kader
 Sine-sâf ol mebhas-ı ilm-i çedemden et güzër
 Bahs-i edyân eyleme ey hâce kim ehl-i nazar
 Kudretin âsâr-ı takdir ü tecellâsın bilir

Mest-i cām-ı aşk olup bezm-i fenâdan al ayağ
 Ehl-i tecrîde oluptur bu cihan dağ üstü bağ
 Cezbe-i didâr olunca kendine rûşen çerâğ
 Eylemiştir âlemin bûd u ne-bûdundan ferâğ
 Dil ne ukbâsın hayâl eyler ne dünyâsın bilir

Gerdiş-i çalâkı var olsun nigâh-ı şühunun
 Cilve-i bi-bâkı var olsun nigâh-ı şühunun
 İn'itâf-ı pâkı var olsun nigâh-ı şühunun
 Neş'e-i idrâkı var olsun nigâh-ı şühunun
 Mest-i hâb-ı nâz iken uşşâk-ı şeydâsın bilir

Gösterir yol evc-i istignâya el-hak bâb-ı aşk
 Âsumân-pervâz olur hâk olsa da abhâb-ı aşk
 Böyledir Tevfik cihanda hikmet-i icâb-ı aşk
 Eylemez Hikmet tenezzül yoksa kim erbâb-ı aşk
 Celb ü teshîr-i visâlin vefk-ı a'lâsın bilir

3 Haziran 1935

(Beşinci Defter, s. 20-22)

ALİ RUHİ BEYİN BEYT-İ MEŞHURUNU TAHMİSLERİ

Nerede etse tesâdüf kad-i cânân gözüme
 Takılır silsile-i zülf-i perişan gözüme
 Eyleyip şive-i reftâr nigezbân gözüme
 Bakıyor mu diye dil-haste-i hicrân gözüme
 Bakıyor cân alıcı gözleri yan yan gözüme

Ya bilirsem yeri var bir nigh-i nâzına ben
 Ne kadar tatlı yürür can gibi cismiyyet ilen
 Pişgâhımda hayâl'im gibi seyr eyler iken
 Bakıyor mu diye dil-haste-i hicrân gözüme
 Bakıyor cân alıcı gözleri yan yan gözüme

Nedir ol suret-i zîbâ ne o nâzende edâ
 Olsa layık ona bin âşık-ı şûride fedâ
 Baktım ol dil-ber-i âhû-reviş ü cilve-zedâ
     Bakıyor mu diye dil-haste-i hicrân gözûme
     Bakıyor cân alıcı gözleri yan yan gözûme

Kuvvet-i câzibesî hüsni nigâhında bütün
 Dikilip durdu hayâlim ser-i râhumda bütün
 Kuruyup kaldığım oldukça vicâhında bütün
     Bakıyor mu diye dil-haste-i hicrân gözûme
     Bakıyor cân alıcı gözleri yan yan gözûme

Beni mahveyledi didâr-ı nigâra hevesim
 Kesilip bitti ümidim gibi âlemde sesim
 Veriyorken görüb ol sîm-beden son nefesim
     Bakıyor mu diye dil-haste-i hicrân gözûme
     Bakıyor cân alıcı gözleri yan yan gözûme

Çeşme-i çeşm-i dilâvîzine hayrân hayrân
 Bir içim su diye feryâd ile oldum gıryân
 Gördüm ol dil-ber-i bî-merhamet ü emn ü emân
     Bakıyor mu diye dil-haste-i hicrân gözûme
     Bakıyor cân alıcı gözleri yan yan gözûme

Böyledir âdeti Tevfik o cân-pârelerin
 Bir nazar cânın alır âşık-ı bî-çârelerin
 İnletirken elemi dilde olan yârelerin
     Bakıyor mu diye dil-haste-i hicrân gözûme
     Bakıyor cân alıcı gözleri yan yan gözûme

11 Mayıs 1936
 (Altıncı Defter, s. 102-103)

TAHMİN-İ GAZEL-İ FUZULİ

Mübtelâ-yı derd-i aşkım dildedki sevdâ nedir
 Hayretimden bilmezim rû'yâ nedir hulyâ nedir
 Sâha-i idrâkten dürum bu varlık yâ nedir
 Öyle ser-mestim ki idrâk etmezim dünyâ nedir
 Ben kimim sâki olan kimdir mey ü sehâ nedir

Vâlih-i didâr-ı yarım câm-ı ilhâm isterim
 Nâ-murâd-ı hasretim bir özge eyyâm isterim
 Sûziş-i hicrâna bî-tâb oldum encâm isterim
 Gerçi cânandan dil-i şeydâ için kâm isterim
 Sorsa cânân bilmezim kâm-ı dil-i şeydâ nedir

Neşve-i kâfi verir 'uşşâka ey mihr ü hayâl
 Nakş-i evvân-ı dil-i Mecnûn-ı hayrettir Cemâl
 Yârını âşık olan kendinde bulmaktır kemâl
 Âşıkı ma'sûktan müstağnî eyler bir visâl
 Âşıkı ma'sûktan her dem bu istiğnâ nedir

Kim ki vahdet-hâne-i endişeyi tâ'if değil
 Sırr-ı icâda kitâb-ı kudrete vakıf değil
 Nükte-i aşkı lisân-ı ma'rifet vâsıf değil
 Hikmet-i dünyâ vü mâ-fihâ bilen ârif değil
 Ârif oldur bilmeye dünyâ vü mâ-fihâ nedir

Aşktır ser-geşteğân-ı derd-i hecrin hem-demi
 Câlve-i didârdır bezm-i mahabbet mahremi
 Derd-nâk etmiş ezel Tevfik kalb-i âdemi
 Âh u feryâdın Fuzûlî incidiptir âlemi
 Ger belâ-yı aşk ile hoşnûd isen gavgâ nedir

17 Eylül 1936

(Altıncı Defter, s. 151)